

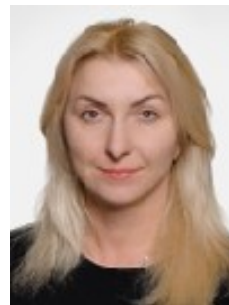

Пеньков С.В.[©]

доктор юридичних наук
(Головне управління Державної фіскальної служби у Дніпропетровській області)

Волошина М.О.[©]

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ПОСТАВКИ ЯК ФОРМИ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНІВ

Розглянуто питання наукової розробленості проблем здійснення контрольованої поставки як форми контролю за вчиненням злочинів в Україні. Проаналізовано основні положення сучасних наукових розробок у галузях кримінального процесу, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності. Автори на підставі аналізу існуючих точок зору, результатів особистого дослідження виказують власне ставлення до означеного питання та пропонують якісно нові підходи до визначення перспективних напрямів подальших наукових розробок.

Ключові слова: злочинність; контроль за вчиненням злочину; контрольована поставка; кримінальний процес; негласні слідчі (розшукові) дії; оперативно-розшукова діяльність; протидія злочинам.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людства боротьба зі злочинністю ведеться різними шляхами, та найбільш дієвим серед них є здійснення оперативно-розшукової діяльності – системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [12]. Причому оперативно-розшукова діяльність здійснюється не тільки для боротьби зі злочинністю, але й для забезпечення національної безпеки в цілому. Крім того, оперативно-розшукова діяльність є однією з найважливіших прикладних наук, що знаходить своє практичне застосування під час виявлення та запобігання злочинам, виявлення осіб, що вчинили злочини, тощо.

Чинний КПК України контроль за вчиненням злочину відносить до категорії негласних слідчих (розшукових) дій, тобто до різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України (ст. 246). Відповідно до положень ст. 271 КПК України, контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину [7, с. 113; 8].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Контрольована поставка, як окрема категорія оперативно-розшукової науки, стала предметом активних наукових розробок у країнах СНД на початку 90-х років ХХ століття. В Україні контрольована поставка стала предметом дослідження наприкінці 90-х років. У своїх роботах дослідники виходили із загальних положень, розроблених кримінальним процесом, криміналістикою, оперативно-розшуковою діяльністю, враховуючи її спорідненість. За часи незалежності плеяда видатних українських вчених – Ю.П. Алєнін, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.К. Лисиченко, В.О. Коновалов, Г.А. Матусовський, І.В. Постіка, М.Б. Саакян, М.В. Салтевський, В.Є. Тарасенко,

© Пеньков С.В., 2019

<https://orcid.org/0000-0003-4044-5824>

dp.official@sfs.gov.ua

© Волошина М.О.

<https://orcid.org/0000-0001-9416-6885>

voloshka0033@gmail.com

В.В. Тищенко, В.М. Шевчук, Ю.В. Шепітько сприяли розвитку теоретичних напрацювань у галузі криміналістичного, кримінального процесуального та оперативно-розшукового забезпечення протидії злочинності та їх впровадження на найбільш актуальних напрямках діяльності, що пов'язані із загальними та окремими аспектами організації і тактики з використанням сучасних наукових досягнень. Означені наукові розробки свого часу стали основою виокремлення теорії оперативно-розшукової діяльності як галузі наукового знання, особливо стосовно нетрадиційних заходів, таких як оперативна закупка, контрольована поставка і т. ін., які на сьогодні законодавцем віднесено до негласних слідчих (розшукових) дій.

Теоретичними розробками організації і тактики проведення контрольованої поставки з метою протидії злочинам займалися С.В. Албул, А.В. Бережний, О.Ф. Вертліб, О.Л. Каленицький, В.В. Комашко, А.П. Кіцул, К.Г. Костенко, В.І. Михайлов, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, М.О. Сергати́й, О.М. Стрільців, Ю.В. Тузов, І.Р. Шинкаренко та ін.

У своїх роботах вони розглядали загальні основи використання контрольованої поставки щодо протидії злочинам. Однак залишається не визнаним їх місце в системі саме процесуальних слідчих дій. Не розглянуто проблеми комплексного забезпечення використання сил, засобів, інноваційних методів при здійсненні контролю за вчиненням злочинів.

Мета дослідження полягає в аналізі теоретичних розробок щодо проблем, пов'язаних зі здійсненням контрольованої поставки як форми контролю за вчиненням злочинів, та визначення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз міжнародного досвіду дозволяє зробити висновок, що контрольована поставка, як форма контролю за вчиненням злочинів, дає змогу встановити постійне таємне спостереження за переміщенням різних об'єктів до кінцевого місця призначення та встановити, хто їх отримав. Метою спостереження є виявлення та затримання організаторів збуту речей, а також усієї злочинної організації [3, с. 57]. Науковці виокремлюють такі тактичні завдання контрольованої поставки, як форми контролю за вчиненням злочинів:

- встановлення каналів транспортування, збуту та зберігання товарів, предметів, речовин;
- виявлення пунктів їх переробки та упакування;
- встановлення відправників і одержувачів предметів постачання;
- з'ясування системи інфраструктури злочинності;
- уможливлення використання отриманих даних в інтересах попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень;
- встановлення корумпованих зв'язків злочинців, які сприяють незаконному переміщенню предметів, товарів і речовин;
- викриття осіб, які готують або вчинили кримінальні правопорушення;
- виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

На думку науковців, контрольована поставка – це спосіб отримання інформації про ознаки злочинної діяльності шляхом встановлення контролю за поставкою, купівлею, продажем, переміщенням предметів, речовин і продукції, вільна реалізація яких заборонена або обіг яких обмежений, а також є об'єктами або знаряддями злочинних посягань [4, с. 7]. Аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить, що контрольована поставка, як форма контролю за вчиненням злочинів, є окремою негласною слідчою (розшуковою) дією [7, с. 114] та одночасно оперативно-розшуковим заходом [11, с. 27], яка дозволяє виявляти осіб, злочинні угруповання, які займаються незаконним обігом предметів, речовин та інших об'єктів, а не обмежуватися простим їх вилученням з обігу. Однак, за нашим переконанням, таке визначення не є досконалим. Етимологічно поняття «дія» та «захід» передбачають будь-яке єдине діяння. У свою чергу, контрольована поставка являє собою комплекс дій, узгоджених за часом та змістом, використання можливостей різних суб'єктів (основних та допоміжних). Отже, контрольовану поставку можна, на наш погляд, визначити саме як операцію.

Інструкція «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5, у п. 1.12.1 визначає контрольовану поставку як форму контролю за вчиненням злочину, що «полягає в організації і здійсненні слідчим та уповноваженим оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням,

пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України» [13].

Прикметно, що відомчі нормативні акти МВС України, визначаючи контрольовану поставку як оперативно-розшуковий захід, що проводиться в рамках оперативно-розшукових справ (до початку кримінального провадження), закріплюють, що контрольована поставка полягає в організації і здійсненні оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [11, с. 28].

Слід зазначити, що вітчизняна теорія і практика кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності з прийняттям КПК України у 2012 році вперше стикнулися з поняттям контролю за вчиненням злочину. Деякі його форми – контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка – були вже відомі вітчизняній правоохоронній практиці (зокрема, оперативно-розшуковій) та довели свою дієвість у протидії злочинності [2, с. 17]. У працях сучасних науковців – фахівців у галузі кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності, певною розробленістю, з точки зору поняття, загальних основ, організаційних та тактичних аспектів, характеризуються контрольована поставка та оперативна закупка. Але умови сьогодення, новели кримінального процесуального законодавства висувають кардинально нові вимоги до наукового тлумачення організаційних та тактичних аспектів здійснення контрольованої поставки, як форми контролю за вчиненням злочинів.

Історичні, нормативно-правові, організаційні та тактичні аспекти здійснення контрольованої поставки розглядалися у працях С.В. Албула («Контрольоване постачання в практиці правоохоронних органів: досвід правової регламентації» [3], «Оперативна закупівля та контрольоване постачання: організація і тактика проведення» [11], «Контроль за вчиненням злочинів: поняття та сутність» [2], «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій» [1]), О.А. Антоненка («Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочинів» [4]), В.В. Комашко («Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину» [5]), К.Г. Костенка («Проблеми використання контрольованої поставки щодо викриття міжнародних каналів постачання наркотиків» [6]), Д.Й. Никифорчука («Контрольована поставка наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [9]), А.Д. Онофрейчука («Організаційно-правові основи контрольованої поставки на сучасному етапі» [10]) та інших.

Питання використання контрольованої поставки у протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів досліджували у своїх наукових розробках А.В. Бережний («Контрольована поставка як захід протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин»), О.Ф. Вертліб («Правовая основа, организация и тактика проведения контролируемой поставки»), «Тактика проведения контролируемых поставок наркотиков в перевозимых грузах», «Тактические особенности проведения курьерской контролируемой поставки»), М.О. Сергатов («Деякі питання проведення операцій по контрольованих поставках наркотиків»), О.М. Стрільців («Контрольована поставка наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів»).

Як оперативно-розшукову операцію досліджували контрольовану поставку В.І. Михайлов («Контролируемая поставка как оперативно-розыскная операция») та М.Б. Саакян («Операция в оперативно-розыскной деятельности: теория и практика»).

Специфічні питання застосування контрольованої поставки у протидії транснаціональній та міжнародній злочинності аналізували К.Г. Костенко («Проблеми використання контрольованої поставки щодо викриття міжнародних каналів постачання наркотиків»), І.Р. Шинкаренко («Правові, організаційні та тактичні основи використання контрольованої поставки щодо викриття міжнародних каналів постачання наркотиків»).

У свою чергу, Ю.В. Тузов досліджував проблемні аспекти використання контрольованої поставки під час документування контрабанди наркотичних речовин. Особливості здійснення контрольованих поставок культурних та історичних цінностей

досліджував у своїх наукових працях О.Л. Каленицький.

Спробу теоретичного обґрунтування використання контрольованої поставки щодо протидії тінізації відносин у сфері обігу об'єктів інтелектуальної власності зробив М.П. Дригваль. Однак ним не були конкретизовані особливості класифікації, організації та тактики проведення контрольованих поставок контрафактної продукції. В його роботах розглянуто тільки правові основи та надано класифікацію контрафактної продукції.

Разом із тим слід зазначити, що вказані наукові праці стосовно теоретичних, організаційних та тактичних проблем здійснення контрольованої поставки розроблялися вказаними науковцями з урахуванням положень кримінального процесуального та оперативного-розшукового законодавства, що були чинними на той період.

Прикметно, що серед науковців не існує єдиного ставлення до визначення терміна «контрольована поставка». Науковцями – О.Ф. Вертібом, Д.В. Гребельським, О.Л. Каленицьким вона розглядалася саме як окремий оперативний-розшуковий захід, проведення якого потребувало дозволу керівника оперативного підрозділу. У свою чергу, інші фахівці у галузі ОРД – С.В. Албул, К.Г. Костенко, М.Б. Саакян, В.І. Михайлов, В.В. Шендрік розглядали контрольовану поставку як оперативний-розшуковий операційний захід. Безперечно, на сьогодні суттєві зміни у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві потребують подальших ґрунтовних досліджень у цій галузі.

Висновки. Таким чином, на сьогодні існує низка теоретичних, нормативно-правових та організаційно-тактичних проблем, що знижують ефективність використання контрольованої поставки, як форми контролю за вчиненням злочинів. Серед таких, на наш погляд, можна виділити:

1. Недосконалість нормативно-правового забезпечення використання контрольованої поставки, як форми контролю за вчиненням злочинів.

2. Недостатня теоретична та науково-методична розробка питань організації і тактики здійснення контрольованої поставки, як форми контролю за вчиненням злочинів.

Саме у цій площині, на наш погляд, і мають спрямовуватися наукові розробки проблемних питань використання контрольованої поставки у протидії злочинності.

Бібліографічні посилання

1. Албул С.В., Андрусенко С.В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій: методичні рекомендації. Одеса: ОДУВС, 2018. 92 с.

2. Албул С.В. Контроль за учиненням злочинів: поняття та сутність. *Закон, проступок, відповідальність: збірка наукових праць, присвячена 85-річчю д.ю.н., проф. Л.В. Багрії-Шахматової*. Одеса: Юрид. літ., 2014. С. 16–19.

3. Албул С.В. Контрольоване постачання в практиці правоохоронних органів: досвід правової регламентації. *Організаційно-правові засади протидії правопорушенням на транспорті: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (9 жовтня 2009 р., Одеса). Одеса: ОДУВС, 2009. С. 56–59.

4. Антоненко О.А. Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочинів. *Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (14 грудня 2012 року, Одеса). ОДУВС, 2012. С. 6–7.

5. Комашко В.В. Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2012. № 3 (60). С. 219–229.

6. Костенко К.Г. Проблеми використання контрольованої поставки щодо викриття міжнародних каналів постачання наркотиків. *Науковий вісник ДДУВС*. 2006. № 1т (28). С. 204–213.

7. Кримінальний процес України: навч. посіб. / С.В. Албул, С.Л. Дерев'янкін, О.В. Поліщук. Одеса: ОДУВС, 2015. 476 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04. 2012 р. № 4651-VI: станом на 22.12.2018 р. Київ: Алерта, 2018. 304 с.

9. Никифорчук Д.Й. Контрольована поставка наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. *Науковий вісник НАВСУ*. 2002. № 1. Ч. 2. С. 92–99.

10. Онофрейчук А.Д. Організаційно-правові основи контрольованої поставки на сучасному етапі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 3 (149). С. 178–183.

11. Оперативна закупівля та контрольоване постачання: організація і тактика проведення: навч. посібник / С.В. Албул, В.А. Некрасов, С.В. Пенюков та ін. Київ: МВС України, 2010. 187 с.

12. Про оперативний-розшуковий діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII із змін., внесеними згідно із Законами України: станом на 19.03.2019 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

13. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Надійшла до редакції 16.05.2019

References

1. Albul, S.V., Andrusenko, S.V. (2018) Zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv: taktyka provedennya okremykh slidchykh (rozshukovykh) ta nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) diy [Crimes in the circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors: tactics of conducting individual investigative (investigative) and silent investigative (investigative) actions]: metodychni rekomendatsiyi. Odesa: ODUVS [in Ukr.].
2. Albul, S.V. (2014) Kontrol' za uchynennam zlochyniv: ponyattya ta sutnist' [Crime Control: Concept and Essence]. *Zakon, prostupok, vidpovidal'nist'*: zbirka naukovykh prats', prysvyachena 85-richchyu d.yu.n., prof. L.V. Bahriy-Shakhmatovoyi. Odesa: Yuryd. lit, 16–19 [in Ukr.].
3. Albul, S.V. (2009) Kontrol'ovane postachannya v praktytsi pravookhoronnykh orhaniv: dosvid pravovoyi rehlementatsiyi [Controlled supply in law enforcement practice: experience of legal regulation]. *Orhanizatsiyno-pravovi zasady protydyi pravoporushennyam na transporti: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (9 zhovtnya 2009 r., Odesa). Odesa: ODUVS, 56–59 [in Ukr.].
4. Antonenko, O.A. (2012) Kontrol'ovana postavka yak forma kontrolyu za vchynennam zlochyniv [Controlled delivery as a form of crime control]. *Orhanizatsiyno-pravovi zasady borot'by z pravoporushennyamy na transporti: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (14 hrudnya 2012 roku, Odesa). ODUVS, 6–7 [in Ukr.].
5. Komashko, V.V. (2012) Kontrol'ovana postavka yak forma kontrolyu za vchynennam zlochynu [Controlled delivery as a form of crime control]. *Visnyk Zaporiz'koho yurydychnoho instytutu DDUVS*, 3 (60), 219–229 [in Ukr.].
6. Kostenko, K.H. (2006) Problemy vykorystannya kontrol'ovanoyi postavky shchodo vykryttya mizhna-rodnykh kanaliv postachannya narkotyktiv [Problems of using controlled delivery to open up drug trafficking channels]. *Naukovyy visnyk DDUVS*, It (28), 204–213 [in Ukr.].
7. Kryminal'nyy protses Ukrainy (2015) [Criminal process of Ukraine]: navch. posib. / SV. Albul, S.L. Derevyankin, O.V. Polishchuk. Odesa: ODUVS [in Ukr.].
8. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy (2018) [The Criminal Procedure Code of Ukraine]: *Zakon Ukrainy vid 13.04. 2012 № 4651-VI: stanom na 22.12.2018*. Kyiv: Alerta [in Ukr.].
9. Nykyforchuk, D.Y. (2002) Kontrol'ovana postavka narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn i prekursoriv [Controlled delivery of narcotics, psychotropic substances and precursors]. *Naukovyy visnyk NAFSU*, 1, 92–99 [in Ukr.].
10. Onofreychuk, A.D. (2014) Orhanizatsiyno-pravovi osnovy kontrol'ovanoyi postavky na suchas-nomu etapi [Organizational and legal foundations of controlled delivery at the present-day stage]. *Byuleten' Ministerstva yustyttsiyi Ukrainy*, 3 (149), 178–183 [in Ukr.].
11. Operatyvna zakupivlya ta kontrol'ovane postachannya: orhanizatsiya i taktyka provedennya (2010) [Operational procurement and controlled delivery: organization and tactics of conducting]: navch. posibnyk / S.V. Albul, V.A. Nekrasov, S.V. Pen'kov ta in. Kyiv: MVS Ukrainy [in Ukr.].
12. Pro operatyvno-rozshukovu diyal'nist' [On operational-search activity]: *Zakon Ukrainy vid 18.02.1992. № 2135-KHII iz zmin., vneseny my z-hidno iz Zakonamy Ukrainy: stanom na 19.03.2019*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> [in Ukr.].
13. Pro orhanizatsiyu provedennya nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) diy ta vykorystannya yikh rezul'tativ u kryminal'nomu provadzhenni [On the organization of conducting unspecified investigative (investigative) actions and using their results in criminal proceedings]: nakaz General'noyi prokuratury Ukrainy, MVS Ukrainy, SB Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Administratsiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy, Ministerstva yustyttsiyi Ukrainy vid 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [in Ukr.].

SUMMARY

Penkov S.V., Voloshina M.O. The theoretical basis for the implementation of controlled delivery as a form of control over the commission of crimes. The article is sanctified to the questions of scientific worked out of problems of realization of the controlled delivery as control forms after committing crime in Ukraine. In the article the substantive provisions of modern scientific developments are analyzed in industries of criminal process, criminalistics, theory of operational search activity. The historical aspects of the legislative fixing and use of the controlled delivery are analyzed in practice of activity of law enforcement authorities, and also international experience. Authors are given determination of the controlled delivery, distinguished its tactical tasks, as control forms after committing crime. The controlled delivery is examined as an operational search event, and also as a secret inquisitional (of criminal investigation) action. The authors have made comparative analysis of criminal judicial and operational search legislation. The norms of department normative acts of Ministry of internal affairs and National police are investigated on questions organization and tactics of realization of the controlled delivery as a control form after the commission of crime.

Basic theoretical, normatively-legal and organizationally-tactical problems that reduce efficiency of the use of the controlled delivery are reflected, as control forms after committing crime in practice of law enforcement authorities of Ukraine. Among them: imperfection of the normatively-legal providing of the use of the controlled delivery, as control forms after committing crime, and also theoretical and scientifically-methodical under exploitation of questions of organization and tactics of realization of the controlled delivery, as control forms after committing crime. Authors, on the basis of analysis of existent points of view, results of the personal research express own attitude toward the marked questions and the new going offer qualitatively near determination of perspective directions of further scientific developments in relation to organization and tactics of realization of the controlled delivery.

Keywords: *controlled delivery; control over the commission of crimes; covert investigative (investigative) actions; operational search activity; crime; crime counteraction; criminal procedure.*